

IDEA (LOPS21)

FI1 Johdatus filosofiseen ajatteluun

1. Filosofia on ajattelun taitoa

Virittäytyminen aiheeseen

- Millainen on hyvä keskustelu? Entä huono?
- Oletko joskus ihmetellyt jotain muiden mielestä normaalia tai itsestään selvää?
- Oletko joskus joutunut myöntämään olleesi väärässä jossain merkittävässä asiassa?
- Oletko aiemmin törmännyt sanaan filosofia?
- Missä yhteydessä? Millainen ennakkokäsitys sinulla on filosofiasta?

Rohkea ajattelija rakastaa viisautta

- Sana *filosofia* tulee kreikan kielen sanoista
  - *filia* (ystävyyys, rakkaus)
  - *sofia* (viisaus).
- Viisaus ei ole vain älykkyyttä ja tietoa, vaan kykyä ymmärtää laajoja kokonaisuuksia ja erottaa, mikä on merkittävää.
- Filosofi ei pyri omistamaan viisautta, vaan suhtautuu siihen kuin rakkaaseen ystävään.
- Filosofiassa arvostetaan
  - rohkeaa itsenäistä ajattelua
  - kykyä ihmetellä ja kyseenalaistaa
  - vaihtoehtoisten ratkaisujen etsimistä.

Mikä on tarinan opetus?

Kiinalainen filosofi Chuangtse kirjoitti muutama tuhat vuotta sitten tarinan Keltaista jokea hallitsevasta virranhengestä.

Mahtavan joen henki iloitsi suuresta voimastaan, kunnes kulkeutui tulvan mukana aina valtamerelle saakka. Valtameren rannalla virranhenki kohtasi meren loputtomuuden ja ymmärsi oman pienuutensa. Valtameren henki nauroi ja sanoi:

”Kaivossa elävän sammakon kanssa ei voi puhua merestä; sen elämänpiiri rajoittuu vain sen omaan koloon. Kesälinnun kanssa ei voi puhua jäädä; sen kokemukset rajoittuvat sen omaan vuodenaikaan. Tänään sinä olet ylittänyt omat rajasi; olet nähnyt meren ja tunnet oman säälittävyytesi. Siksi sinun kanssasi voi puhua Suuresta Maailmanjärjestyksestä.”

Laine & Kuhmonen: *Ajattelukirja filosofiaan*

Filosofia muiden tieteiden joukossa

- Filosofia on tieteenaloista vanhin, ”tieteiden äiti”.
  - Muut tieteet ovat erkaantuneet filosofiasta.
- Tiede pyrkii *selittämään* maailmaa.
  - Esim. *Miten* solu toimii? *Mitä* kipu on?
- Filosofiassa *pohditaan* laajempia merkityksiä.
  - *Miksi* olemme täällä? *Miksi* elämässä on kärsimystä?
- Kaikkien tieteiden taustalla on filosofinen perusta.
  - Mitä tieto on?
  - Miksi se on merkittävää?
  - Millä keinoilla sitä pitäisi tavoitella?
  - Tutkimuksen etiikka: Mitä tieteessä ei saa tavoitella? Miten tutkimus toteutetaan eettisesti kestäväällä tavalla?

Filosofia avartaa ajattelua

- Millaista on taitava ajattelu?
- Filosofia on taitoaine, jossa opitaan ajattelun taitoa.
- Tärkeintä ei ole filosofian historia tai ulkoa opitut teoriat, vaan
  - ihmetteleminen ja rakentava kyseenalaistaminen
  - selkeys ja johdonmukaisuus
  - omien kantojen perusteleminen
  - yksittäistapausten taustalla olevien laajojen kokonaisuuksien ymmärtäminen.
- Näiden taitojen harjoittaminen avartaa ja kehittää omaa ajattelua.

Onko matka perillepääsyä tärkeämpi?

- Filosofiassa kysymykset ovat yhtä tärkeitä kuin vastaukset.
  - Suuriin kysymyksiin, kuten elämän tarkoitukseen tai todellisuuden perimmäiseen luonteeseen, ei anneta valmiita lopullisia vastauksia.
- Filosofinen pohdinta ei aina johda selvään lopputulokseen, vaan
  - aitoon ihmetykseen
  - eri näkökulmien tutkimiseen
  - vaihtoehtojen vertaamiseen ja punnitsemiseen
  - epävarmuuden ja keskeneräisyyden myöntämiseen.
- Se ei haittaa, kun ajattelee, että matka on perillepääsyä tärkeämpi.

IDEA (LOPS21)

FI1 Johdatus filosofiseen ajatteluun

2. Millaisia ovat filosofiset kysymykset?

Syvään päähän!

- Filosofiassa ei pelätä suuria kysymyksiä kuten mikä on totta, varmaa, hyvää tai kaunista.
- Filosofia ei pyri vastaamaan kysymyksiin mittausten ja kokeiden pohjalta vaan **käsitteellisesti argumentoiden**.
- Filosofiassa kysymyksiin ja vastauksiin suhtaudutaan avoimesti:
  - Isoja ja vaikeita kysymyksiä saa esittää.
  - Kukaan auktoriteetti tai mikään oppi ei ole lähtökohtaisesti oikeassa.
  - Kyseenalaistamista ja kriittisyyttä arvostetaan.
  - Oma kanta pitää pystyä perustelemaan.
- Filosofia **paljastaa hölynpölyn**: väitteiltä vaaditaan perusteluja, tarkkuutta, selkeyttä ja johdonmukaisuutta.

Tehtävä

*”Filosofiaa on siellä, missä esitetään kysymyksiä,
ihmetellään tavanomaista ja epäillään sitä,
mihin on totuttu ja mikä on turvallista.”*
- Leila Haaparanta

- Oletko kohdannut tilanteen, jossa tutun ja turvallisen kyseenalaistamisesta on seurannut parempi lopputulos?
- Miksi filosofia on tarpeellista ja hyödyllistä? Entä onko tilanteita, joissa filosofisesta ajattelusta on haittaa?

Arkisia ja filosofisia pohdintoja

ARKINEN	FILOSOFINEN
Paljonko kello on?	Mitä aika on?
Kumpi on kauniimpi, vuorimaisema vai merimaisena?	Mitä on kauneus?
Rakastaakohan tyttöystäväni minua vielä?	Mitä on rakkaus?
Kumpi olisi hyödyllisempää, siivous vai kokeeseen lukeminen?	Mitä on hyöty?
Sanoisinko kaverilleni olevani kipeä, kun en jaksaisi hänen juttujaan juuri tänä iltana?	Onko valehtelu oikein?
Raskinko ostaa 100 euroa maksavan takin?	Missä mielessä esine on arvokas? Mitä arvo tarkoittaa?

Filosofian osa-alueet

TEOREETTINEN FILOSOFIA	TARKASTELUN KOHTEENA
Metafysiikka	Todellisuuden perusluonne: mitä on olemassa?
Tietoteoria eli epistemologia	Mitä voi tietää? Mitä tieto on?
Logiikka	Millaista on pätevä ja johdonmukainen päätely?
KÄYTÄNNÖLLINEN FILOSOFIA	TARKASTELUN KOHTEENA
Etiikka	Hyvä ja paha, oikea ja väärä. Mitä on hyvä elämä?
Yhteiskuntafilosofia	Millainen on hyvä yhteiskunta?
Estetiikka	Mitä on kauneus?

Mitä filosofit tekevät?

- Filosofiaa harjoitetaan
  - ajattelemalla
  - keskustelemalla
  - kirjoittamalla ja lukemalla.
- Filosofia hyödyntää usein **ajatuskokeita**, joiden tavoitteena on
  - mahdollisten ratkaisujen kartoittaminen
  - periaatteen tai teorian testaaminen käsitteellisesti
  - johdonmukaisuuden koetteleminen
  - ennakko-oletusten ja intuition haastaminen.

IDEA (LOPS21)

FI1 Johdatus filosofiseen ajatteluun

3. Missä ja miten filosofia sai alkunsa?

Ensimmäiset rohkeat ja omaperäiset

Länsimainen filosofia syntyi **antiikin Kreikassa**:

- Maailmaa ja luontoa selitettiin uskonnollisten myyttien avulla.
- Vauraalla yläluokalla oli paljon vapaa-aikaa.
- Demokratiassa puhetaidon ja julkisen ajattelun merkitys korostui: ns. **sofistit** kauppasivat hallitsevalle luokalle tärkeitä tietoja ja taitoja.

Filosofian juuret ovat kahdessa aikakauden perinteen haastamisessa:

- 1. Luonnonfilosofit:** Maailma pitää selittää ja ymmärtää järjellä eikä uskonnollisilla myyteillä.
- 2. Sokrates:** Viisautta ei pidä omistaa, vaan rakastaa kuin hyvää ystävää.

Sokrates – paarma, joka pakotti ajattelemaan

- Antiikin Ateenassa elänyt “länsimaisen filosofian isä”.
- Haastoi viisautta kaupittelevat sofistit: viisaus ei ole kauppatavara, vaan hyvä ystävä.
  - Huom. kreik. filia = ystävyys, rakkaus / sofia = viisaus
- Sokrates filosofoi vuoropuhelun eli **dialogin** avulla.
  - **Sokraattinen menetelmä:** tietämättömäksi tekeytyminen, kyseenalaistaminen, rakentava kritisointi ja perusteiden vaatiminen.
  - **Ajattelun kätilö:** Sokrates ei opettanut valmista oppia, vaan haastoi keskustelukumppaninsa ajattelemaan itse.
  - **Paarma:** auktoriteettien ja vallanpitäjien kyseenalaistaminen johti lopulta kuolemantuomioon.
- Sokrates ei jättänyt jälkeensä kirjallista tuotantoa, mutta hänen ajattelunsa tunnetaan oppilaiden kautta.

Filosofian jättiläisiä Ateenan kaduilla

- Sokrateen tunnetuin oppilas on **Platon**.
  - Kirjoitti dialogeja, joiden päähenkilö oli usein Sokrates.
  - Otti kantaa kaikkiin filosofian tärkeimpiin kysymyksiin ja osa-alueisiin.
  - Mitä on totuus? Mitä voi tietää? Mitä on hyvyys?
  - **Rationalismi**: Vastaukset löytyvät **järjen** avulla.
  - Tieto perustuu muuttumattomiin ja täydellisiin **ideoihin**.
- Platonin tunnetuin oppilas on vuorostaan **Aristoteles**.
  - Haastoi lähes koko opettajansa filosofian.
  - Tietoa ei saavuteta vain järkeilemällä, vaan **tarkkailemalla, tutkimalla ja luokittelemalla**.
  - Aristoteleen tieto-oppi on länsimaisen tieteen perusta.

Missä ovat filosofian historian naiset?

- Filosofian historian tunnetuimmat ajattelijat ovat suurelta osin miehiä. Miksi?
- Syy löytyy eurooppalaisen yhteiskunnan historiasta:
  - Miehet hallitsivat kodin ulkopuolista elämää: tiedettä, politiikkaa, taidetta ja myös filosofiaa.
  - Naisten ensisijainen tehtävä oli kodin ylläpito ja lasten kasvattaminen.
- Varhaiset naisfilosofit kritisoivat naisten alistettua asemaa, miehistä vallankäyttöä ja oikeuksien puutetta.
  - Esim. Mary Wollstonecraft (1759-1797) ja Simone de Beauvoir (1908-1986)
- Haastaminen on tuottanut myös tulosta.
  - Tasa-arvokehitys: nykyään merkittävä osa filosofeista, tutkijoista, taiteilijoista ja poliitikoista on naisia.

IDEA (LOPS21)

FI1 Johdatus filosofiseen ajatteluun

4. Mitä hyötyä filosofiasta on?

Virittäytyminen aiheeseen

- Perustelee seuraavat väitteet:
  - Matematiikka on hyödyllistä.
  - Äidinkieli on hyödyllistä.
  - Kiinan opiskelu on hyödyllistä.
  - Liikunta on hyödyllistä.
  - Historia on hyödyllistä
- Yritä seuraavaksi perustella, että kyseiset oppiaineet eivät ole hyödyllisiä.
- Mitä tarkoitamme kun sanomme, että jokin on hyödyllistä?

Virittäytymisen aiheeseen: Mitä hyöty tarkoittaa?

- Yksi määritelmä: hyvä väline jonkin tavoitteen kannalta.
Esim.
  - Liikunnan hyöty on terveyden ylläpitäminen.
  - Ruoka on hyödyllistä, koska se maistuu hyvältä ja ravitsee.
  - Luovuudesta on hyötyä, koska se auttaa löytämään uusia ratkaisuja.
  - Matematiikan hyödyllisyyttä voi perustella jatko-opinnoilla.
  - Tutkinnosta on hyötyä, koska sen avulla työllistyy.
- Kun jotain väitetään hyödylliseksi, tavoite jätetään monesti sanomatta, koska sitä pidetään itsestäänselvyytenä.
- Pohdi:
  - Mitä kaikkea lukiokoulutuksella tavoitellaan?
  - Missä näistä tavoitteista filosofiasta on hyötyä?

Koulussa ja opiskelussa

Filosofiassa arvostetaan sekä harjoitellaan seuraavia asenteita ja taitoja.
Missä muissa oppiaineissa näistä on hyötyä?

Asenteet

- Ihmettely ja kyseenalaistaminen
- Rakentava kriittisyys
- Rohkeus ja itsenäisyys
- Luovuus
- Epävarmuuden ja keskeneräisyyden sietäminen

Taidot

- Käsitteiden määrittely
- Logiikka ja johdonmukainen ajattelu
- Perusteleminen
- Eri näkökulmien tarkastelu
- Laajempien kokonaisuuksien ja merkitysten ymmärtäminen

Oheinen taulukko osoittaa, että monen ammatin taustalla on filosofisia kysymyksiä.

Pohdi, mitä kysymyksiä sinun haaveammattiisi liittyy.

Ammatti	Filosofisia kysymyksiä
Neuropsykologi tutkii aivojen toimintaa, esimerkiksi kivun kokemista.	Onko mieli eri asia kuin aivot? Mitä kipu on? Voiko kipua mitata vai onko se yksilöllistä?
Lastentarhanopettaja pohtii, mikä olisi oikea tapa kasvattaa lapsia.	Mitä on kasvatus? Onko ylipäänsä mahdollista kasvattaa toista ihmistä? Saako omia arvoja siirtää seuraaville sukupolville?
Fysiikan huippututkijat pohtivat, kuinka yhdistää suhteellisuusteoria kvanttifysiikkaan.	Onko maailmankaikkeudella alku ja loppu?
Käräjäoikeuden tuomarit pohtivat, pitäisikö siveettömänä ja loukkaavana pidetyn taideteoksen tekijä tuomita.	Mitä on taide? Mitä taiteen nimissä saa tehdä? Mitä on sananvapaus?
Sarjamurhaajaa jahtaavat poliisi ja psykologi pyrkivät selvittämään tekijän profiilia ja ennustamaan hänen liikkeitään sen pohjalta.	Onko ihminen valinnoissaan vapaa? Voiko ihmisen toimintaa ennustaa?
Lääkäri pohtii, onko oikein elvyttää pitkään koomassa ollut ihminen sydänkohtauksen tullessa, jos edessä on vain lisää tajuttomia vuosia sairaalasängyssä.	Mitä on hyvä elämä? Mitä on ihmisuus? Mitä on arvokas kuolema?
Lingvisti tutkii kieltä ja sen vaikutusta ihmisten ajatteluun.	Onko kielen ulkopuolista todellisuutta olemassa? Voiko maailmaa ymmärtää ilman kieltä?
Kansanedustaja pohtii uskonnollisten yhdyskuntien verotusta.	Mikä on uskonto? Mitä on uskonnollinen yhdenvertaisuus?

Yhteiskunnassa

- Demokratia tarvitsee itsenäisiä ja kriittisesti ajattelevia kansalaisia.
- Ajattelun taidot ovat siis myös kansalaistaitoja!
  - taito perustella oma kanta tai mielipide julkisesti
  - tunnistaa hölynpölyn, vaarallisen ääriajattelun ja manipulaation
  - kyky pohtia yhteistä etua, eikä vain itseään
- **Aikalaissokeus:** kyvyttömyys nähdä päättömyksiä ja järjenvastaisuuksia omassa ajassa
  - Esim. orjuus, naisten äänioikeuden kieltäminen, seksuaalivähemmistöjen kriminalisointi
  - Pohdi, mistä nykyaikaa voisi kritisoida?

Omassa elämässä

- Elämässä joutuu joskus suurten kysymysten ääreen:
  - Mikä minulle on tärkeää ja miksi?
  - Missä olen hyvä? Miten voin hyödyntää osaamistani?
  - Mitä tarvitsen elääkseni hyvää ja merkityksellistä elämä?
- Parhaimmillaan filosofia voi auttaa sekä pohtimaan että valitsemaan:
  - Perusteluna ei ole pelkkä fiilis, vaan järkevä harkinta
  - Eri vaihtoehtojen ja näkökulmien huomiointi
  - Mielikuvitus ja uusien ratkaisujen etsiminen
  - Oman itsenäisen ajattelun arvostaminen
  - Vastuu omista valinnoista
  - Epävarmuuden ja keskeneräisyyden hyväksyminen
  - Valmius muuttaa mieltään ja myöntää olleensa väärässä